

Hivatalos bírálói vélemény

Herke Csongor: Súlyosítási tilalom a büntetőeljárásban
című
akadémiai doktori értekezéséről

A bíráló ezúttal ritka örömét leli abban, hogy egy már kész, a nagyközönség és a szakmai közvélemény számára monografikus formában publikált munkáról alkothat véleményt. A ritkaság annak szól, hogy a jelöltek többsége – legalábbis a büntető jogtudományok terrénumán – általában olyan dolgozattal lép a nyilvánosság porondjára, amelyik széles körben korábban nem volt olvasható. Az öröm pedig annak szól, hogy e művel a kortárs szakemberek fiatal generációjának egyik jeles szereplője tette le névjegyét, reményt keltve az előtte járóknak ahhoz, hogy az utánpótlás a tudomány e területén biztosítottak remélhető.

Herke Csongor monográfiájában, továbbá az azt megelőző és kísérő tanulmányaiban számos kvalitását csillogtatta meg. Gyakorta mint tudós oktató szól „hallgatóihoz”, s eközben alkalmat ad arra, hogy – a témakört sokoldalúan körüljárva – megismerhessük a vádlói, a védői és a döntéshozói (bírói) szerepkörben kialakított véleményét is.

A bűnügyi tudományok körében szerzett tudásának fontos jelzője maga a **témaválasztás**. Bár sokak számára úgy tűnhet, hogy e tudományterületen az elmúlt évtizedek-évszázadok során a jogtudósok már minden fontosat felfedeztek, feltártak, elmondtak és leírtak, Herke Csongornak mégis sikerült találnia olyan „fehér foltot”, amit a hazai jog művelői eleddig csaknem teljesen érintetlenül hagytak. Pedig a választott témában a tisztánlátás fontosnak tűnik. Könyvében tényyszerűen igazolja azt, amire a jogtudomány előtte járó honi művelőinek sem lett volna káros, ha felfigyelnek: amíg e jogintézmény Magyarországon lényegében mindezidáig a benne megbúvó buktatókkal egyetemben feldolgozatlan maradt, addig ugyanebben a témában a nyugat-európai, ezen belül a magyarországi jogéletre mindmáig döntő befolyással bíró német jogdogmatika és joggyakorlat széles tárháza áll az érdeklődő szakemberek rendelkezésére. *Egy tudós – különösen a mi szakmánkban – gyakran nem akkor alkotja a legnemesebbet, amikor valamiféle, korábban soha nem ismert nívumot „fedez fel” (ez a társadalomtudományokban manapság már egyébként is legfeljebb nagyon szűk keretek között lehetséges), hanem akkor, amikor észreveszi a hiányt, főleg az olyat, aminek mindennapi életünkben nagy a jelentősége.* Herke Csongornak ez fényesen sikerült.

I.

A MTA által felkért hivatalos bíráló – a bűnügyi diszciplínákon belüli szűkebb szakirányát tekintve – kriminológus. Ez alapvetően meghatározza tudományos érdeklődését a társtudományok irányában, ami viszont óhatatlanul befolyásolja véleménye formálásában. Erre való tekintettel talán nem meglepő, hogy mondanivalómat, a dolgozatról alkotott értékítéletemet a **következő három téma** köré sűríttem, úgymint a **jogállamiság**, a **társadalomvédelem** és a **bűnmegelőzés**.

1.

A **jogállamiság** egyik alappillére a **jogbiztonság**. A jogbiztonság az állam – s elsősorban a jogalkotó – kötelességévé teszi annak biztosítását, hogy a jog egésze, egyes részterületei és az egyes jogszabályok is a norma címzettjei számára világosak, egyértelműek, működésüket tekintve kiszámíthatóak és előreláthatóak legyenek. Vagyis a jogbiztonság nem csupán az egyes normák egyértelműségét követeli meg, de az egyes jogintézmények működésének kiszámíthatóságát is. Ezért alapvetők a jogbiztonság szempontjából az eljárási garanciák. Csak formalizált eljárás szabályainak követésével keletkezhet érvényes jogszabály, csak az eljárási normák betartásával működnek alkotmányosan a jogintézmények.

Ez más megközelítésből annak garantálását is jelenti, hogy valamely jogsértést követő eljárás – napjainkban már nem csak idehaza, hanem legalábbis a legszorosabban vett nemzetközi kötelékünkön: az Európai Unión belül – azonos vagy nagyban hasonló **alapelvek** mentén zajlik le, s a jogkövetkezmények rendszerében sincs kibékíthetetlen ellentét az egyes országok, ezúttal eminensen Magyarország és az európai közösség országai között.

Az elmondottak fényében fontos kiemelni, hogy a szerző számos, új ismerettel, és egyes esetekben meglepő eredményekkel szolgál. Az talán már lassan közhelyszámba menő állítás, hogy egy olyan ország jogrendszerében, amelyik szavakban tagadja a **precedensjog** érvényesülését, mennyire élő jelenség egy-egy, szakmai körben nagy nyilvánosságot kapó eseti döntésnek a további jogalkalmazásra (esetenként a további jogfejlődésre) gyakorolt hatása. Herke könyvében számos ilyen példával szolgál, gondosan nyomon követve e döntéseknek az utóéletét.

Az egymástól eltérő felfogások, nézetek bemutatása, s azok értékelése a könyv több helyén is megtalálható. Talán a 115. és következő oldalak rendszerezése a leginkább árnyalt, hiszen itt a különféle felfogásoknak, megközelítésmódoknak nemcsak a rendszerező felsorolását találhatja meg az olvasó, hanem az eltérések indokolását sem nélkülözi a szerző. (Ugyanebben a szöveggörnyezetben szembesülhetünk a felsőbbírási eseti döntések Bírósi Határozatok Tárában történő publikálásának és a precedensjog összefüggéseinek kidolgozásával is.) Nyitva maradó kérdés: vajon az eseti döntésekből levonható tanulságok mennyiben szolgálják a jogbiztonság fokozását, illetve fordítva: milyen mértékben távolodik el a jogalkotó eredeti szándékától a jogalkalmazói döntések miatt is folyamatosan változó jogértelmezés.

2.

A **társadalomvédelem** kifejezés napjainkban kétféle megközelítésből használatos. A **büntetőjogi alapokon építkező kriminológia** előtérbe helyezi azt a szemléletbeli különbséget, ami egyrészt a „védjük meg a társadalom többségét a bűnöző kisebbségtől” jelszó alatt foglalható össze; másrészt azt a **szociológiai irányultságú megközelítést**, aminek lényege, hogy az igazságosság és a morális támasz előbbre való értékek hordozója, mint az, hogy a kisebb-nagyobb közösség jogérzete feltétlenül kielégítést nyer-e. A kétféle szemlélet elsősorban prioritási eltérésekben érhető tetten. Ezen túlmenően azonban az sem kizárt, hogy magában a büntetés céljában térnek el a nézetek. Másként fogalmazva: a kérdés az, hogy kitől vagy mitől kell elsősorban védenünk a társadalmat? Inkább a bűnözőtől, vagy inkább attól, hogy nehogy tovább csorbuljon a társadalom már amúgy is erősen sérült értékrendje, igazságérzete, a jóról és a rosszról, de mindenekelőtt a saját felelősségéről, a társadalmi-gazdasági változásokban betöltött szerepéről kialakult énképe. Ennek során az embernek szembesülnie kell a mindennapok kihívásaival, s azokra kell megtalálnia az adekvát válaszokat. Ilyen kihívás lehet az elkövetett tettetért való felelősségvállalás vagy saját döntései során a kockázat-társadalom játékszabályainak elfogadása és alkalmazása. (Ez utóbbit a későbbiek során még visszatérek.) Ez részint azt jelenti, hogy a társadalom védelme az egyén környezeti támasza, részint azonban azt is, hogy ennek erősítésében vagy gyengítésében ki-kik a maga módján, olykor tudottan, olykor tudattalanul, de mindennapi tettei során közreműködik. A társadalomvédelem nem csak kriminálpolitika, bár az is, de közpolitika is, sőt elsősorban az.

3.

A **bűnmegelőzés** számos releváns aspektusa közül ezúttal kiemelendőnek tartom a **társadalmi veszélyesség** témakörét. A büntető eljárás során – túl a jogszabályokban körülírt elvárásokon (előírásokon) – a procedura szellemisége sem hagyható figyelmen kívül. Ennek alkotórésze az előbbi fogalom elemeinek értékelése. Amikor valamilyen büntetőjogi intézményről véleményt alkotunk: nem haszontalan ennek, a látszólag a joghoz nem kötődő fogalomnak a szemszögéből is véleményt formálni. Hiszen e fogalom tartalommal való kitöltése segít bennünket annak eldöntéséhez, hogy valamiféle normasértés eljutott-e abba a fokozatba, amikor már a kriminális szankció kilátásba helyezendő, következésképp a bűnüldöző apparátus teljes arsenálját igénybe lehet venni.

A társadalmi veszélyesség szerepével ezért a jogalkalmazás során szokás foglalkozni.¹ A mellette és ellene szóló érvek elsősorban ebben a dimenzióban szoktak megütközni egymással. A közelmúlt polémiáit ehelyütt nem kívánom bővebben elemezni. Csupán azt szeretném egyértelműen rögzíteni, hogy azokkal értek egyet, akik úgy vélik: a bűncselekmény materiális megfogalmazása a célravezetőbb, ehhez *továbbra is szükség van a társadalmi veszélyesség/károosság definiálására* annak előre bocsátása mellett, hogy e fogalom pontosítása szintén célszerű lehet.²

¹ Részletesen ld. Nagy F. (2001): A bűncselekmény törvényi fogalmáról jogösszehasonlító kitekintéssel. *Büntetőjogi Kodifikáció* I. évf. 1. szám, 7-9. pp.

² Erről és nem a fogalom száműzéséről beszélt pl. Bárándy Péter volt igazságügyi miniszter is a Vasi Jogásznapon 2003. november 8-án. (Kossuth Rádió Regionális Stúdiók Szombathely.)

Ugyancsak egyetértek mindazokkal, akik úgy vélik: egyes szavak bemocskolása nem lehet indok kiiktatásukra. Továbbá azzal, hogy a *jogbiztonság követelménye e fogalom száműzése esetén Európának ennek a részén nem biztosítható.*

II.

E rövid felvezetés után áttérek a mű részleteit is érintő bírálatomra.

A szerző részletesen foglalkozik a **büntetés súlyosságának** elemzésével. Kiegyensúlyozottan mutatja be és értékeli a kérdéskörrel kapcsolatos vitákat. Különösen értékes annak a kettősségnek – Günther Kaiser gondolatát felidéző – ábrázolása, miszerint „... amíg a bűnüldözés keretein belül a megelőzés szükségességének a módjáról és terjedelméről nincs egységes szemlélet, nem lehet azt a kérdést megválaszolni, hogy a büntetőjog optimális hasznát kibontakoztathatja-e minden ismertté vált bűncselekmény feltétlen megtorlásával, vagy éppen ellenkezőleg, arra alkalmas-e, hogy a büntetőtörvények iránti tiszteletet aláássa.”³ Ezzel összefüggésben azonban megemlítem: kíváncsi lettem volna, hogy vajon Herke Csongor mit gondol a büntetés súlyossága és elkerülhetetlensége közötti viszonyról, s hogy vajon melyik primátusa mellett teszi le a voksot, és miért. Erre a könyv 35. oldaltól kezdődő értékes eszmefuttatás során talán módot lehetett volna találni.

Ehelyütt nem állhatom meg (mert nem itt fordul elő első ízben a könyvben⁴), hogy ne fejezzem ki egyet nem értésemet Herke Csongor azon állításával kapcsolatban (amely egyébként, jogszabályi hierarchiai környezetben elvileg akár igaz is lehetne), miszerint „a mellékbüntetés mindenkor enyhébb szankciónak tekintendő a büntetéshez képest, akkor is, ha adott esetben a terheltre nézve az súlyosabb hátrányt jelent”.⁵ Merthogy nem szerencsés emellett az ellentmondás mellett – a törvényi hierarchiai rendet elviekben nem kifogásolva – szó nélkül elmenni akkor, amikor a szerző pontosan látja az ellentmondást (vagy legalábbis annak lehetőségét). A jelenlegi a szankciók hierarchiai rendjét követő, imént a szerzőtől idézett állítás a múltból ránk hagyományozódott elvet fogad el, ami a kockázat-társadalom körülményei között a gyakorlatban sokszor nem igaz. Ez pedig megkérdőjelezheti magának az elvnek is az általános érvényességét. Az egyértelműség kedvéért álljon itt – a számtalan lehetséges közül – egyetlen példa. A vállalkozót, akinek munkaköréhez tartozik, hogy saját gépkocsijával fuvarozzon, egy baleset okozása után nem az rázza meg, hogy főbüntetésként 6 hónap felfüggesztett szabadságvesztést kell kiállnia, hanem az, hogy mellékbüntetésként 1 évre eltiltják a járművezetéstől. Merthogy a mellékbüntetés miatt esetleg vállalkozása nemcsak hogy kudarcba fulladhat, de ő maga is nagy valószínűséggel munkanélkülivé válik.

Herke Csongor miközben illő távolságot igyekszik tartani a különféle nézetek bemutatása során, nem tartózkodik a bírálatoktól sem. Ezt – érthetően –

³ Herke Csongor (2010): Súlyosítási tilalom a büntetőeljárásban. (Továbbiakban: A könyv) PTE ÁJK Pécs. 234. p.

⁴ Ld. részletesen már A könyv 124-128. pp.

⁵ A könyv 255. p. c) első bekezdés.

legmélyrehatóbban szűkebben vett szakmai terrénumán: a büntető eljárásjog kapcsán ejti meg. Elutasítja a napjainkra oly jellemző kapkodó, a következmények vizsgálatát teljességgel mellőző, gyakran napi politikai haszonlesés gyanúját magán viselő jogalkotást. Felfogásában tiszteletre méltó partnerre lel, amikor Finszter Gézára hivatkozva írja „...a kodifikáció indokolatlanul sürgette az új törvény mielőbbi hatályba lépését ahelyett, hogy gondos hatásvizsgálatot és állapotanalízist végzett volna el.”⁶ Tegyük gyorsan hozzá: ez nem jelent egyet kizárólag a jelenlegi kormányzat kodifikációs gyakorlatának kritikájával, bár a mai állapotokra az állítás éppúgy igaz, mint a néhány évvel korábbiakra. Amikor Herke gondolatait papírra vetette, még nem a mai kormányzó párt képviselői ültek többségben a parlamentben.

A legizgalmasabb kérdés, hogy **szükség van-e egyáltalán súlyosítási tilalomra**. Objektív megközelítésből kiindulva igyekszik a szerző választ adni, hiszen – helyesen – kizárólag azon európai országok jogalkotási és jogalkalmazási rendszereit veszi számba, amelyek – fogalmaink szerint – jogállamoknak tekinthetők, ezek között pedig elsőbbséget biztosít azoknak, amelyek jogrendszere hagyományosan közel áll a magyaráéhoz.

Ehhez nyújt adalékot a szerző, aki cizelláltan elemzi a *jogállamiságnak, az alanyi és a formális igazságnak a büntető, illetve a polgári eljárásjogban játszott szerepét*, egymáshoz való viszonyukat. Figyelemre méltó két állítása. Egyrészt rámutat arra, hogy „...az irodalomban általánosan elismert, hogy az egyenlő elbánás elvéből nem következhet semmiféle igény jogtalanság egységes kezelésére. Ha ugyanis a perorvoslati bíróság a tényállás és az esetleges új bizonyítékok alapján súlyosabb büntetést szab ki, ebből feltételezni kell, hogy az abban lévő döntés a helyes, és az előző (elsőfokú ítéletben kiszabott) büntetési mérték volt rossz.”⁷

Másrészt a *jogállamiság elvét* tárgyalva⁸ különösen érdekes lehet számunkra a szerző által példaként citált Svájc esete, amelynek jogállami elkötelezettségét Herke nemhogy nem vonja kétségbe, de még forrásmunkával is alátámasztja. Amint írja „Svájc egyes tartományaiban ismeretlen a súlyosítási tilalom intézménye” (167. old.), márpedig Svájc – ellentétben a példaként ugyancsak felhozott Nagy-Britanniával – alapvetően a kontinentális, ezen belül a német jogdogmatikán alapuló jogfelfogást osztja. Márpedig ha Svájc jogállam, akkor a jogállamiság, mint kritérium irreleváns lehet annak eldöntésében, hogy helyénvaló-e vagy sem a súlyosítási tilalom elvének feltétlen érvényre juttatása. Az olvasót ugyanakkor elgondolkodtatja a következő állítás „...tény, hogy a jog uralmával ellentétes rendszerek (főként a diktatúrák) elutasították a súlyosítási tilalmat, illetőleg messzemenően korlátozták azt.”⁹ Felmerül ezek után a kérdés, hogy ha *egyrészt* elfogadjuk, miszerint Svájcnak a súlyosítási tilalmat elutasító tartományai csakúgy, mint az említett tilalmat szintúgy elutasító Nagy-Britannia jogállam, *másrészt* a diktatúrák jellemzően általában elutasítják vagy erőteljesen korlátozzák ezt a jogintézményt, *akkor* mi lehet az ontológiai alapja ennek

⁶ Finszter Géza (2006): Kriminálpolitika tegnap és ma. Rendészeti Szemle 2006/12. 85. p. Hivatkozva Herke Csongor: A könyv 231. p.

⁷ A könyv 167. p.

⁸ Herke Csongor (2010): *Súlyosítási tilalom a büntetőeljárásban*. PTE ÁJK Pécs. (A továbbiakban: A könyv) 4.4.3. pontja 166-173. pp.

⁹ A könyv 168. p.

a két, látszólag ellentétes állításnak. Ennek megoldását Herke Csongor úgy zárja rövidre, hogy megállapítja: „... az az érvelés, hogy a reformatio in peius tilalma a jogállamiság egyenes következménye, nem állja meg a helyét. Az egyes országok eltérő történeti fejlődésen mentek keresztül, és a jogrendszereket éppen ez befolyásolja.”¹⁰ (Megjegyzem: idáig teljes mértékben egyet lehet érteni a demokratikus és a diktatórikus rendszerek közötti olykor látszólagos egyezések szerzői indokolásával.) A magyarázó gondolati láncolat utolsó mondata pedig így szól: „Ennélfogva legfeljebb azt a következtetést vonhatjuk le, hogy ha a jogállamok többsége rögzített egy, a vádlottat védő jogot, akkor ez amellet szól, hogy azokban az országokban ez a jogállam egy eleme.” Ez az állítás azonban – véleményem szerint – alkalmas tartalmának továbbgondolására.

Ez utóbbi állítás fényében is, felmerül a kérdés: *vajon egy jogállam tartalmi elemei örök időkre változatlanok, megváltoztathatatlanok?* Miközben az elmúlt ötven-hatvan évben gyökeresen megváltozott a világ, biztosan továbbra is megingathatatlanok a jogállamiság egykor szilárdnak tekintett, és az idők próbáját sokszorosan kiállt tartópillérei? Valamennyi ilyen elem ebbe a körbe tartozik? Elképzelhetetlen és a jogállamiság eszmeiségével ellentétes volna az olyasfajta szemlélet elfogadása, amelyik a társadalom valamennyi területén ilyen-olyan formában és mértékben érvényesülő, kikerülhetetlen **kockázatvállalást** kiterjeszti a nyilvánvalóan a társadalomra veszélyes cselekményt megvalósító bűnelkövetőre, mindenféle korlátozás nélkül? A társadalomnak bírósági ítélettel is megerősítetten kárt okozó személy megérdemli azt a megkülönböztetett kíméletet, hogy elkerülje azt a mindennapi életben nagyonis valószínű lehetőséget, amikor valaki nyeresre kockáztat, de végülis a kockázatvállalása kudarcos következménnyel jár? Természetesen lehetséges, hogy e kérdések felvetése indokolatlan. Azonban a szerzőnek a súlyosítási tilalom fenntartása mellett felhozott érvelései – melyek szakirodalommal alátámasztott gyűjteménye több helyütt, így különösképpen a 169-170. oldalon fellelhetők – előbbi kérdéseimre nem adtak megnyugtató választ, annak ellenére sem, hogy az eltérő nézetek között elismerésre méltóan keresi a kompromisszumokat. (Ld. erre pl. 5.5. pontban írottakat.¹¹)

Hangsúlyozni kívánom: előadott kétkedéseim nem ellentétesek azzal az alapszemlélettel, amelyik egyrészt eleve kétségbe vonja a manapság széles körben hangoztatott, a szigorításra hajló büntetések kiszabásának hatékonyságába vetett hitet, másrészt – Szabó András akadémikus felfogását követve – úgy véli, hogy a büntetés célja a társadalom számára annak világossá tétele, hogy mely tett elkövetésétől kell tartózkodnia, s ha nem ezt teszi, akkor milyen joghátránnyal kell számolnia. *Kriminológusként* ezért nem állok azonos platformon a szerzővel „A súlyosítási tilalom generál- és speciálprevenció tükrében” című alfejezetben¹² elfoglalt álláspontjával sem, elismerve, hogy a *büntetőjogászok többsége az ő felfogásával ért egyet*.

„Az alapelvek történeti fejlődése”, továbbá „Az alapelvek a hatályos jogban” címet viselő alfejezetek¹³ – a büntetőjog és a kriminológia 19-20. századi nagy alakjainak interpretálásában is – felsorolásszerűen, kimerítő alapossággal mutatja be ezeket az

¹⁰ A könyv 168. p.

¹¹ A könyv 199-207. pp.

¹² A könyv 232-239. pp.

¹³ A könyv 142-148. pp.

elveket. Hiányt ébresztett ugyanakkor bennem, hogy – az említettek lezárásaként – nem szerepelt egy befejező-értékelő elemzés a megőrzött, a továbbfejlesztett és a meghaladott elemek összehasonlításának segítségével. Erre – különösen az igen nagy elemszámra tekintettel – hasznos lett volna sort keríteni.

A doktori cím elnyeréséhez benyújtott kitűnő könyv *legértékesebb része* – s ez jól mutatja szerzője nemcsak tudásbeli, hanem taktikai és tudományszervezési kvalitásait is – a VIII. Összegzés című fejezete. Itt a nagyívű tudományos munka a mindennapi gyakorlatban (is) használható kézikönyvvé nemesül. Világos logikával vezeti végig az olvasót a bonyolult rendszer részelei közötti összefüggéseken. Különösen becses a kérdéssorba rendezett, és pontokba szedett, feszes válaszsorozat. Ha valaki egyetemi vagy jogászai szakvizsgán ebből a témakörből készülne fel, hibát követne el, ha forrásmunkaként nem a szerző művének e részét memorizálná. Lényegében egy magas szintű jogszabály pontos szövegezési technikáját követi. Sajnos, ma már a miniszteriális szerveknél alig akad olyan hivatalnok, aki ennek a műfajnak a birtokában volna. Ezért különösen nagy örömmel tölti el a kritikust annak tudata, hogy van remény arra, hogy egyszer csak újra éled a német alaposságot birtokló, egykor volt magyar kodifikátor-nemzedék.

Gondolataimat, s ezeken belül e jogintézménnyel kapcsolatos kétségeimet egy könyvbéli idézet állító mondatára feleső kérdéssel summázom.

Az *állítás*: „...a súlyosítási tilalom a jogállamnak nem kényszerű következménye, hanem csak egy jogi szívesség.”¹⁴

Kérdésem: kell nekünk ez a szívesség?

III.

A pályamű legfontosabb novumait a következőkben foglalom össze:

- a magyarországi jogirodalomban mindezidáig mellőzött, ám a napi joggyakorlati munkában jelentős szerepet, és az elméleti kimunkáltság hiánya okán jogbizonytalanságot okozó fogalom tartalmi kidolgozása.
- Ennek során jelentős külföldi empirikus kutatások és elméleti megfontolások alapján kialakított vélemények összehasonlító elemzésével alapozta meg saját álláspontját.
- Álláspontja kialakításához hozzásegítette az a széles körű magyarországi tényfeltáró munka, amit az igazságszolgáltató szervek, elsősorban a bíróságok és az ügyészségek joggyakorlatának rendszerező elemzése során szerzett.

¹⁴ A könyv 256. p.

- Az ellentétes nézeteket szakszerűen ütközteti, s vonja le belőlük a hazai jogélet tökéletesítésére szolgáló tanulságokat.

Hiányosságként említhető a szerteágazó részkérdések megtalálásában segítséget nyújtani képes, „olvasóbarát” Tárgymutató. Bár ez a honi monográfiákat lapozva nem egyedi jelenség, azonban annál inkább megmagyarázhatatlan, mert elkészítése a szövegszerkesztő programok széles körű alkalmazásának korában nem jelent időt rabló munkát.

A mű tartalmi részét illető jelentőségének előzőekben részletezett méltatása alapján javaslom Herke Csongor „Súlyosítási tilalom a büntetőeljárásban” című doktori értekezésének nyilvános vitára kitűzését, valamint a mű elfogadását, tehát részére az MTA doktora tudományos cím odaítélését.

Budapest, 2012. szeptember 6.

Prof. emeritus Dr. Irk Ferenc

az állam- és jogtudomány doktora